

Allah mekân ve cihetten münezzehtir

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“Şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”

(Ankebût, 29/6)

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayet için şöyle buyurur.

Bu ayet, Allah'ın bir mekânda olmadığına, özellikle Arş üzerinde bir mekan tutmadığına delalet eder. Çünkü Arş da “âlemler”dendir. Allah ise, âlemlerden müstağnidir. Mekândan müstağni olanın bir mekana girmesi mümkün değildir. Çünkü bir mekana girene başlıbaşına, “Burada, orada...” diye işaret edilebilir. Kendisi için, “Burada” veya “Orada” denilebilenin, burada veya orada olmaması imkânsız olur. Aksi halde akıl bir mekânda olmayan cismin, idrâk edilebileceğini mümkün görür. Halbuki bu imkânsızdır.

Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb

İmam Fahreddin er-Râzî Hazretleri, kelâm ve tefsir sahasında derinliğiyle temayüz etmiş büyük bir âlimdir. Onun dikkat çekici yönlerinden biri, kısa bir ayet üzerinde bile son derece ince aklî tahliller yaparak **itikadı muhafaza eden esasları büyük bir titizlikle ortaya koymasıdır.**

1. “Allah Âlemlerden Müstağnidir”

Fahreddin er-Râzî Hazretleri burada ayetin dayandığı temel hakikati şöyle açıklar: Allah Teâlâ **bütün âlemlerden müstağnidir.** Arş da dâhil olmak üzere yaratılmış olan her şey “âlemler” kavramına girer. Bu sebeple Allah'ın Arş'a muhtaç olması, Arş ile kayıtlı bulunması veya Arş tarafından taşınması düşünülemez. Buradan çıkan sonuç sadece “Allah Arş'ın içinde değildir” demek değildir. Fahreddin er-Râzî'ye göre bundan daha güçlü bir mana ortaya çıkar: **Allah'ın Arş ile hiçbir mekânsal nisbeti yoktur.**

Bu sebeple mesele yalnızca “içinde olmamak” değildir; aynı zamanda **üstünde olmamak, ona dayanarak bulunmamak, onda karar kılmamak ve onu bir yer edinmemek** anlamına da gelir.

2. “Bir Mekâna Girmek” İfadesinin Reddi

Fahreddin er-Râzî Hazretleri metinde geçen “**bir mekâna girmek**” ifadesini özellikle ele alır ve bunun Allah hakkında düşünölemeyeceğini belirtir. Çünkü bir şeyin bir mekâna girmesi, o mekânın içinde bulunması ve o mekân tarafından kuşatılması demektir. Bu ise yaratılmış varlıkların özelliğidir.

Bu sebeple Fahreddin er-Râzî’ye göre burada reddedilen şey, Allah’ın herhangi bir mekânın **içinde bulunabileceği** düşüncesidir. Allah’ın bir boşlukta yer alması veya bir mekân tarafından kuşatılması aklen de, naklen de mümkün değildir.

3. “Arş Üzerinde Olmak” İfadesinin Reddi

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu noktada daha ince bir hataya dikkat çeker. Bazıları Allah’ın Arş’in içinde olmadığını kabul etmekle birlikte, **Arş’in üstünde bulunduğunu** söyleyebilir. Ancak Fahreddin er-Râzî’ye göre bu ifade de aynı şekilde mekân nisbeti içerir.

Çünkü “üstünde olmak” demek, bir varlığa **üst-alt ilişkisiyle bir yer ve cihet tayin etmek** demektir. Bir şey için “Arş’in üstünde” denildiği zaman ona bir yön ve konum isnat edilmiş olur. Bu ise yine mekânla kayıtlı varlıkların özelliğidir. Bu sebeple Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayetten hareketle çok ince bir akîdevî netice çıkarır. Ona göre Allah Teâlâ **bütün âlemlerden müstağnidir**. Allah’ın **Arş üzerinde bir mekân tutmasının da düşünölemeyeceğini** açıkça ifade eder.

4. “Mekân Tutmak” mahlukatın sıfatıdır

Fahreddin er-Râzî Hazretleri burada “mekânda olmak” ile “**mekân tutmak**” arasındaki inceliğe de dikkat çeker. Mekânda olmak genel bir ifade iken, mekân tutmak bir yerde yerleşmek, orada karar kılmak ve bir noktayı kendine mahal edinmek anlamına gelir.

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayetten hareketle şu hakikati vurgular: Allah hakkında sadece “bir mekânda değildir” demek yeterli değildir. Çünkü Arş da dâhil olmak üzere bütün mekânlar âlemlerden sayılır. Âlemlerden müstağni olan bir Zât’ın herhangi bir mekânı kendisine mahal edinmesi, bir noktada yer tutması veya bir yerde karar kılması düşünölemez. **Zira mekân tutmak mahlûkatın sıfatıdır**; Allah ise bundan tamamen münezzehtir.

5. “Burada - Orada” Diye İşaret Edilebilme Meselesi

Fahreddin er-Râzî Hazretleri aklî bir delile de işaret eder. Bir varlık bir mekânda bulunuyorsa, ona mutlaka “**burada**” veya “**orada**” diye işaret edilebilir. Böyle bir işaret ise yalnızca mekânla kayıtlı varlıklar hakkında mümkündür.

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayetin işaret ettiği hakikati şöyle açıklar: Bir varlık için gerçek anlamda “orada” denilebiliyorsa, ona artık bir mekân ve cihet nisbet edilmiş olur. Hâlbuki

mekân ve cihet âlemlerden sayılan mahlûkatın özellikleridir. Allah ise bütün âlemlerden müstağni olduğuna göre, O'na mekân ve yön isnat etmek mümkün değildir. Bu sebeple Allah Teâlâ, yaratılmış varlıkların hiçbir özelliğiyle nitelendirilemez; mekândan ve cihetten tamamen münezzehtir

6. “Burada veya Orada Denilebilen Şeyin Mekânsız Olması Mümkün Değildir”

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu noktada mantıkî bir sonuca dikkat çeker. Eğer bir varlık hakkında “burada” veya “orada” denilebiliyorsa, bu onun bir mekânla ilişkili olduğunu gösterir. Bu durumda aynı anda hem ona bir yer isnat etmek hem de “mekânda değildir” demek çelişkili olur.

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayetin işaret ettiği hakikate dayanarak şu neticeyi çıkarır: Bir varlığa mekân isnat etmek, onu zorunlu olarak cihet ve mahal ile kayıtlı kabul etmek demektir. Hâlbuki mekân ve cihet âlemlerden sayılan mahlûkatın vasıflarıdır. Allah ise bütün âlemlerden müstağni olduğuna göre bu tür kayıtların hiçbirine tâbi değildir. Bu sebeple Allah Teâlâ mekândan, cihetten ve mahlûkata ait bütün sınırlamalardan tamamen münezzehtir

7. Mekân ve Cisim İlişkisi

Fahreddin er-Râzî Hazretleri son olarak şu aklî hakikati vurgular: **cisim** denilen şey ancak mekânla birlikte tasavvur edilebilir. Cisim yer kaplar, bir yönde bulunur ve bir mekânda var olur. Bu sebeple mekân ve cihet kabul eden bir tasavvur, sonunda cisim tasavvuruna götürür.

Fahreddin er-Râzî Hazretleri bu ayetin işaret ettiği manaya dayanarak şöyle bir sonuca ulaşır: Allah hakkında “**orada**”, “**üstte**” veya “**Arş üzerinde**” gibi ifadeler kullanmak, O'na mekân ve cihet isnat etmek anlamına gelir ve bu da O'nu mahlûkatın özelliklerine yaklaştırma tehlikesi taşır. Hâlbuki mekân, cihet ve cisim olma gibi vasıflar yaratılmış varlıklara aittir. Allah ise bütün âlemlerden müstağni olduğuna göre, bu tür kayıtların tamamından münezzehtir.

Bu sebeple Fahreddin er-Râzî'ye göre hakikat şudur: **Allah, Arş'ı da mekânı da yaratan Zât'tır; yarattığı hiçbir şey tarafından kuşatılamaz ve hiçbir mekânla kayıt altına alınamaz.**

Gerçekten de Râzî Hazretleri, bazen birkaç satırlık bir açıklamanın içine; Allah'ın **mekândan münezzehe oluşu, cisim olmaması, cihetle kayıtlı bulunmaması ve mahlûkata benzememesi** gibi Ehl-i Sünnet akidesinin temel prensiplerini yerleştirecek kadar derin bir nazara sahiptir.

Bu sebeple onun tefsirlerinde görülen bu kısa fakat yoğun ifadeler, sadece bir ayetin açıklaması değil; aynı zamanda **akideyi muhafaza eden ince bir ilmî muhafaza kalesi**

gibidir. Râzî Hazretleri, birkaç cümle içinde bile teşbih ve tecsim ihtimallerini kapatıp, Allah Teâlâ'nın ulûhiyetini mahlûkâtın kayıtlarından tamamen tenzih eden bir izah ortaya koyar.

Rabbimiz, Kur'ân'ın hakikatlerini aklî ve naklî delillerle izah ederek Ehl-i Sünnet akidesini müdafaa eden bu büyük âlimi rahmetiyle kuşatsın, makamını âli eylesin ve bizleri de onun gibi **hakikati arayan, itikadı muhafaza eden ve ilmiyle dine hizmet eden kullarından** eylesin.